

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

У статті аналізується зміст термінів “правопорушення”, “кримінальні правопорушення”, “адміністративні правопорушення”, “фінансові правопорушення” та “правопорушення у фінансовій сфері” з метою виділення характерних для них ознак і їх взаємозв’язків. Проаналізована юридична література та чинне законодавство, на основі чого виділені окремі види правопорушень у фінансовій сфері та надана їх коротка характеристика. Сформульоване авторське визначення правопорушень у фінансовій сфері.

Ключові слова: *правопорушення в фінансовій сфері; юридична відповідальність; види правопорушень; фінансова сфера.*

В статье анализируется содержание терминов "правонарушение", "уголовные правонарушения", "административных правонарушений", "финансовые правонарушения" и "правонарушения в финансовой сфере" с целью выделения характерных для них признаков и их взаимосвязей. Проанализирована юридическая литература и действующее законодательство, на основе чего выделены отдельные виды правонарушений в финансовой сфере и предоставлена их краткая характеристика. Сформулированное авторское определение правонарушений в финансовой сфере.

Ключевые слова: *правонарушение в финансовой сфере; юридическая ответственность; виды правонарушений; финансовая сфера.*

The article analyzes the meaning of the term "offense", "criminal offense", "administrative offense", "financial violations" and "offense in the financial sector" in order to highlight their characteristic features and their relationships. Analyzed legal literature and legislation, from which selected certain types of crime in the financial sector and provided a brief description of them. The authors' definition of offenses in the financial sector.

Keywords: *offenses in the financial sector; legal responsibility; types of offenses; financial sector.*

Вступ. Існування та здійснення функцій будь-якої держави неможливе поза правовідносинами в фінансовій сфері. Як справедливо було підмічено з приводу вищенаведеного, забезпечення реалізації внутрішніх і зовнішніх функцій держави неможливо без використання фінансових ресурсів. Саме за рахунок акумуляції коштів у власності держави, формування спеціальних фондів можливе існування держави [1, с. 5]. На жаль, доводиться констатувати, що на сьогодні розповсюдженими є явища, що негативним чином впливають на фінансову сферу, завдають шкоди суспільним відносинам, що існують у такій сфері, а, отже, й шкоду всьому державному механізму. У даному випадку мова йде про правопорушення в фінансовій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В якості предмета наукових пошуків інститут правопорушень, у тому числі в фінансовій сфері, вже досить давно перебуває в центрі уваги вчених-правознавців, серед яких варто назвати наступних: В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, Є. О. Алісов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, Д. О. Білінський, І. Л. Бородін, А. І. Берлач, І. В. Бойко, В. М. Гарашук, В. М. Горшеньов, Є. В. Додін, Р. А. Калюжний, М. В. Коваль, В. К. Колпаков, Є. Б. Кубко, О. В. Кузьменко, А. Т. Комзюк, В. В. Копейчиков, М. П. Кучерявенко, Є. А. Лукашова, Д. В. Лученко, А. В. Малько, М. А. Матузов, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, Р. С. Павловський, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, М. М. Тищенко, В. В. Янков та інші. Разом із тим, не дивлячись на значний внесок вищевказаних учених, проблематика характеристики інституту правопорушень у фінансовій сфері й досі не позбавлена актуальності, що безумовно свідчить про його багатоаспектний і складний характер. Тому метою представленої статті є характеристика такого явища як правопорушення в фінансовій сфері, а також наведення основних видів таких правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Так, перше, що необхідно з'ясувати задля вирішення поставленого наукового завдання – сутність інституту правопорушення взагалі. Авторський колектив великого тлумачного словнику сучасної української мови зазначає, що під словом “правопорушення” слід розуміти порушення норм поведінки, встановлених законом чи іншим нормативно-правовим актом [2, с. 1102]. В юридичній енциклопедичній літературі зауважують, що правопорушення – це суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дія або бездіяльність), яке порушує норму права [3, с. 696]. Схоже, але більш розширене визначення поняттю

“правопорушення” у своєму підручнику “Теорія держави і права” надає О. Ф. Скакун. Так, на думку вченої, правопорушення – це суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність за чинним законодавством [4, с. 598]. Під час теоретичного дослідження фінансово-правової відповідальності в сучасній Україні, А. Й. Іванський дійшов висновку стосовно того, що правопорушення – це суспільно шкідливе або суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), протиправне, винне діяння деліктоздатного суб’єкта (фізичної чи юридичної особи), яке зазіхає на інтереси особистості, держави і суспільства загалом, що охороняються законом, і за яке встановлена юридична відповідальність [5, с. 134]. Окрім вищенаведеного, необхідно зазначити, що в науково-правових колах звертають увагу на те, що до ознак правопорушення слід віднести наступні:

- суспільна шкідливість або суспільна небезпека поведінки – основна об’єктивна ознака, що відрізняє правомірну поведінку від неправомірної;
- протиправність – здійснюється всупереч праву, є свавіллям суб’єкта; являє собою порушення заборон, зазначених у законах і підзаконних актах, невиконання обов’язків, що виходять із нормативно-правового акта, акта застосування норм права або договору, укладеного на основі закону;
- дієвість – це завжди дія або бездіяльність;
- караність – дія, що вимагає застосування до правопорушника заходів державного впливу, заходів юридичної відповідальності у вигляді покарань особистого, організаційного та матеріального характеру;
- свідомо вольовий характер – визначається психікою людини, яка в момент вчинення правопорушення перебуває під контролем волі та свідомості, здійснюється усвідомлено та добровільно;
- винність – дія, що виражає негативне внутрішнє ставлення правопорушника до інтересів людей, наносить своєю дією (або бездіяльністю) збитки суспільству та державі, містить доведену вину [4, с. 598–599].

З урахуванням вищенаведених загальнотеоретичних підходів до визначення поняття “правопорушення”, його характерних ознак, а також того, що фінансова сфера пов’язана з мобілізацією (формуванням, утворенням), розподілом (перерозподілом), використанням централізованих та децентралізованих фондів коштів, необхідних для створення умов соціально-економічного розвитку країни [6, с. 11, 18], здається надати наступне визначення правопорушенням у фінансовій сфері. Так, під правопорушенням у фінансовій сфері слід розуміти суспільно шкідливе або небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність) деліктоздатного суб’єкта, що направлено на порушення порядку в сфері використання централізованих та децентралізованих фондів коштів.

Наступне, що необхідно з’ясувати задля вирішення поставленого наукового завдання – види правопорушень у фінансовій сфері та охарактеризувати кожен з них. Так, авторський колектив підручнику “Фінансове право” зауважує, що у сфері фінансової діяльності розрізняють три види правопорушень: кримінальні злочини, адміністративні правопорушення та фінансово-правові правопорушення, врегульовані нормами галузі фінансового права [6, с. 126]. При цьому слід мати на увазі, що правопорушення в фінансовій сфері (порушення фінансового законодавства) є ширшою за своїм змістом категорією за категорію “фінансове правопорушення”, так як включає всі види порушень норм фінансового законодавства.

Говорячи про кримінальні злочини (правопорушення) в фінансовій сфері необхідно зазначити, що згідно зі ст. 11 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України), злочином є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб’єктом злочину [7]. Злочин, зауважує в своєму підручнику “Кримінальне право України. Загальна частина” С. І. Селецький, у тому числі в фінансовій сфері, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини. Саме тому, наголошує вчений, йому притаманні всі ті об’єктивні та суб’єктивні властивості, які характеризують будь-яку людську поведінку: фізичні властивості – той чи інший рух тіла або утримання від нього, використання фізичних, хімічних, біологічних та інших закономірностей навколишнього світу; психологічні властивості – прояви свідомості та волі, мотивація поведінки; її цілеспрямованість [8, с. 30]. Як приклад кримінальних правопорушень у фінансовій сфері можна навести наступні: нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України); видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК України); ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів) (ст. 212 КК України); ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування (ст. 212-1 КК України) тощо [7].

Характеризуючи адміністративні правопорушення в фінансовій сфері необхідно зазначити, що відповідно до ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (далі – КпАП України) адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян,

на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [9]. При цьому, авторський колектив підручника “Адміністративне право України” зауважує, що адміністративне правопорушення (проступок), у тому числі в фінансовій сфері, характеризується низкою ознак: це передусім діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, а також акт зовнішнього вияву ставлення особи до реальної діяльності інших людей, суспільства, держави [10, с. 372]. Так, перелік адміністративних правопорушень у фінансовій сфері міститься в Розділі II “Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність” Главі 12 “Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності” КпАП України. Прикладом вищенаведених правопорушень можуть слугувати наступні: порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків (ст. 163-1 КпАП України); неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов’язкових платежів) (ст. 163-2 КпАП України); невиконання законних вимог посадових осіб органів доходів і зборів (ст. 163-3 КпАП України); порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (ст. 163-4 КпАП України); порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164-1 КпАП України), порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2 КпАП України), порушення бюджетного законодавства (ст. 164-12 КпАП України) тощо [9].

Особливу увагу в контексті досліджуваної проблематики слід звернути на такий вид правопорушень у фінансовій сфері як фінансові правопорушення. Фінансове правопорушення – це протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) колективного або індивідуального суб’єкта правовідносин у сфері фінансової діяльності держави, муніципальних органів влади, за яке законодавством передбачена фінансова відповідальність (фінансові санкції). У цьому контексті слід зауважити, що в науково-правових колах зустрічаються різні позиції щодо інституту фінансових правопорушень. Так, у якості приклада, варто навести вислів авторського колективу підручника “Фінансове право”. Зокрема, вчені зауважують, що й дотепер науковці та практики висловлюють протилежні позиції щодо такого інституту як “фінансова відповідальність” (яка настає за вчинення фінансових правопорушень): від визнання фінансово-правової відповідальності самостійний видом юридичної відповідальності до повного заперечення існування цього виду відповідальності [6, с. 90]. Разом із тим слід зазначити, що Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року (далі – ПК України) встановив, що за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, окрім кримінальної та адміністративної відповідальності, застосовується також відповідальність фінансова [11]. Більш того, на рівні Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 року (далі – БК України) закріплено такий термін як “порушення бюджетного законодавства”. Так, відповідно до ст. 116 вищенаведеного нормативно-правового акта порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених БК України чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання [12]. Як справедливо було зазначено, фінансова відповідальність, будучи лише одним із виявів відповідальності за порушення фінансового законодавства, так само має складний характер, оскільки повинна включати відповідальність у всіх сферах фінансової діяльності держави (у сферах оподаткування, бюджету, грошового обігу, обігу валютних цінностей тощо) [1, с. 91]. Таким чином, закріплення на законодавчому рівні такого інституту як “фінансова відповідальність” свідчить і про наявність фінансових правопорушень, внаслідок вчинення яких такий вид відповідальності й настає. Разом із тим, на нашу думку, логічно було б закріпити визначення поняття “фінансове правопорушення” на рівні кодифікованого законодавства, що регулює правовідносини в фінансовій сфері. Як приклад фінансових правопорушень можна навести наступні. Так, ст. 116 БК України серед порушень бюджетного законодавства (як підвиду фінансових правопорушень) називає: включення недостовірних даних до бюджетних запитів; порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання; визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників; планування надходжень або витрат державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких БК України чи законом про Державний бюджет України; порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради); порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) тощо [12]. Окрім цього, положення ПК України до фінансових правопорушень відносять: порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах (ст. 117 ПК України); порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків (ст. 118 ПК України); порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб – платників податків (ст. 119 ПК України); неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності (ст. 120 ПК України) тощо [11].

Висновок. Таким чином, на підставі вищенаведеного здається можливим дійти висновку стосовно того, що правопорушення в фінансовій сфері є доволі складним явищем і включає в себе такі види

правопорушень як: адміністративні, кримінальні та фінансові. Причому доводиться констатувати, що станом на сьогодні законодавче регулювання правовідносин у фінансовій сфері є недосконалим і неповним, оскільки залишається відкритим питання щодо визначення понять “правопорушення у фінансовій сфері” та “фінансові правопорушення”. Зазначене безумовно негативним чином впливає як на інститут фінансових правопорушень зокрема, так і на інститут порушень у фінансовій сфері взагалі. Тож під правопорушенням у фінансовій сфері пропонуємо розуміти суспільно шкідливе або небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність) деліктоздатного суб’єкта, що направлено на порушення порядку в сфері використання централізованих та децентралізованих фондів коштів.

Література

1. *Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х. : Право, 2013. – 400 с.*
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.*
3. *Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.*
4. *Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене] / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.*
5. *Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Іванський Андрій Йосипович. – Одеса, 2009. – 479 с.*
6. *Фінансове право. Підручник / Відп. ред. Гетманець О. П., професор, канд. екон. наук, доцент. – Х. : Еспада, 2008. – 416 с.*
7. *Кримінальний кодекс України : Закон України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.*
8. *Селецький С. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 248 с.*
9. *Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України : від 07 груд. 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.*
10. *Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / За заг. ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.*
11. *Податковий кодекс України : Закон України : від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.*
12. *Бюджетний кодекс України : Закон України : від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.*